

jeme voľné slovné spojenia, ustálené slovné spojenia a prechodný typ – typické slovné spojenia.

Voľné slovné spojenia sú také, ktoré vznikajú v istej situácii na vyjadrenie istého myšlienkového obsahu na základe spájateľnosti slov, ktoré ich tvoria. Vznikajú v procese komunikácie, ich komponenty sú meniteľné podľa zámeru autora, no sú determinované gramatickými a syntaktickými zákonitosťami daného jazyka. Možno povedať, že možnosti utvárať voľné slovné spojenia sú teoreticky neobmedzené, no prakticky sú obmedzené lexikálnosémantickou kompatibilitou slov, ktoré ich tvoria. Toto obmedzenie sa prejavuje pri tlmočení voľných slovných spojení do iného jazyka. Práve medzijazyková konfrontácia slovných spojení je dôkazom opodstatnenia vyčleňovať typické slovné spojenia. Za typické slovné spojenia sa považujú také spojenia, ktoré sú typické pre spájanie istých slov v istých významoch v každom jazyku na základe lexikálnosémantickej spájateľnosti týchto slov i ich častej používanosti v istom spojení i úzu v tomto jazyku. Typické slovné spojenia považuje E. Kučerová (1974, s. 7; 1981, s. 111) za prechodné medzi voľnými a ustálenými spojeniami. Takéto spojenia sa využívajú najmä v dvojjazyčnej lexicografii ako exemplifikačný kontext.

Od voľných slovných spojení sa odlišujú ustálené (viazané) slovné spojenia. Delia sa na lexikalizované a frazeologické. Ich spoločnou črtou je ustálenosť ich formy a obsahu. Osobitnou črtou je v prvom prípade lexikalizácia, v druhom prípade frazeologizácia slovného spojenia.

Nás v daných súvislostiach zaujímajú lexikalizované (t. j. lexikálne ustálené) slovné spojenia a slovné spojenia s jedným frazeologizovaným komponentom, ktoré sú frekventované ako jeden z prostriedkov vyjadrenia procesu ZV v oboch jazykoch.

Za lexikalizované slovné spojenia sa považujú také, ktoré ako celok pomenúvajú jeden denotát. Medzi ich tvoriacimi slovami je pevný (viazaný) vnútorný vzťah. Lexikálny význam lexikalizovaného spojenia je analyzovateľný na základe významov slov, ktoré ho tvoria. Tieto slová sú však vzájomne viazané a slovné spojenie ako celok je ustálené.

Frazeologické jednotky čiže frazémy sú také ustálené slovné spojenia, ktoré prešli frazeologizačným procesom. Tento proces spočíva v tom, že slová ako súčasti slovného spojenia strácajú svoj pôvodný nominatívny význam a stávajú sa komponentmi významu frazeologického spojenia ako celku. Uvádžame to preto, že ďalej chceme venovať pozornosť slovným spojeniam s jedným frazeologizovaným komponentom (termín E. Kučerovej, 1980). Ide o slovné spojenia, ktoré zaradil V. V. Vinogradov (1947) vo svojom triedení frazeologického materiálu podľa sémantického hľadiska medzi frazeologické spojenia (фразеологические сочетания). Sú to slovné spojenia, z ktorých jedno slovo ako komponent spojenia má svoj pôvodný lexikálny význam a druhé má iba v tomto spojení alebo vo vypočítateľných spojeniach iný, tzv. frazeologicky viazaný význam, napr. *сухое вино, белый кофе, плакучая ива; одержать верх, одержать победу*.

Výskum sémantických vlastností ustálených slovných spojení ukazuje, že hranice medzi typmi slovných spojení, ktoré vyčlenil V. V. Vinogradov, a to

frazeologické zrasty (сращения), frazeologické celky (единства) a frazeologické spojenia (сочетания) a ktoré o ďalšie skupiny rozšírili ďalší badatelia, nie sú pevné. Ukazuje sa, že existujú prechodné typy medzi jednotlivými skupinami. Slovné spojenia typu *venovať pohľad (niekomu), opäťovať (nieč) pohľad, blúdiť pohľadom, zrakom, očami, uprieť pohľad na niekoho, niečo* tvoria prechodnú oblasť medzi lexikalizovanými a frazeologickými spojeniami, pretože jeden z ich komponentov má obrazný, metaforický význam. Na základe toho, že význam ďalej skúmaných slovných spojení možno vyjadriť jedným slovom, tvoria tieto istý typ lexikalizovaných slovesných spojení, avšak jeden z komponentov spojenia je frazeologizovaný, vyjadruje obraznosť, čím sa blíži k frazeologickým spojeniam a ako ukážeme ďalej, niektoré sú frazeologizované ako celok.

V súlade so zameraním našej práce sa zameriame na slovné spojenia s kľúčovými slovami *pohľad, zrak, oči (взгляд, зрение, глаза)* a slovesami, ktoré svojim vystupovaním v prenesenom význame podmieňujú význam spojenia ako celku v rámci sémantického poľa zrakového vnímania. Uvedieme slovenské a ruské spojenia ako minimálne kontexty, roztriedené podľa stupňa viazanosti ich komponentov a ďalej ich uvedieme zasadené do širšieho kontextu.

Z množstva vyexcerpovaného materiálu sme na ilustráciu vybrali len tie lexikalizované spojenia, ktoré zodpovedajú slovesu *pozerať sa/pozrieť sa (смотреть/посмотреть)* vo všeobecnom význame i bližšom určení (*рýchло, присне, ипрене, обдивне, ласкаво са позриет'/позерат'*).

Všeobecný význam daného slovesa v slovenčine a ruštine vyjadrujú tieto slovné spojenia:

<i>venovať pohľad niekomu,</i>	
<i>obdaňiť pohľadom niekoho</i>	
<i>obrútiť pohľad na niekoho, niečo</i>	обратить взор на кого-л.
<i>vyslať pohľad niekam</i>	
<i>sledovať pohľadom, očami niekoho</i>	проводить взглядом,
<i>sprevádzať pohľadom, očami niekoho</i>	глазами кого-л.
<i>nájsť pohľadom, očami niekoho, niečo</i>	найти взором, глазами кого-л.

Napr. *И все, кроме неподвижного прокурора, проводили взглядом Марка Крысобоя, который махнул рукою арестованному, показывая, что тот должен следовать за ним (Булгаков).* – *A všetci okrem nehybného miestodržiteľa sledovali pohľadom Marka Potkanobijcu, ktorý kývol rukou väzňovi, aby ho nasledoval.*

Ak chceme v ruštine či slovenčine vyjadriť semému „rýchlo sa pozrieť/pozerať“ môžeme použiť niektoré z týchto spojení:

<i>hodiť okom, očami po niekom, niečom</i>	бросить взгляд на кого-л.
<i>vrhnuť pohľad na niekoho, niečo</i>	на что-л.
<i>prebehnúť očami, pohľadom po niekom</i>	пробежать глазами
<i>šibnúť pohľadom</i>	окинуть взглядом

Napr. *Секретарь перестал записывать и исподтипка бросил удивленный взгляд, но не на арестованного, а на прокурора (Булгаков).* – *Sekretár prestal zapisovať a potajme vrhol začudovaný pohľad, no nie na väzňa, lež na miestodržiteľa.*